

21:45, Szombat (november 20.), m2

A velencei kalmár

(William Shakespeare's The Merchant of Venice)

amerikai-olasz-luxemburgi-angol filmdráma, 138 perc, 2004

rendező: Michael Radford

író: William Shakespeare

forgatókönyvíró: Michael Radford

operatőr: Benoît Delhomme

jelmeztervező: Sammy Sheldon

zene: Jocelyn Pook

látványtervező: Bruno Rubeo

vágó: Lucia Zucchetti

szereplő(k):

Al Pacino (Shylock)

Jeremy Irons (Antonio)

Joseph Fiennes (Bassanio)

Lynn Collins (Portia)

Zuleikha Robinson (Jessica)

Kris Marshall (Gratiano)

Charlie Cox (Lorenzo)

Mackenzie Crook (Launcelot Gobbo)

A 16. századi Velencében járunk. Bassanio fiatal, nemesi származású barátjától, Antoniotól egy nagyobb összeget kér kölcsön, hogy elhajózhasson Belmontba, és megkérhesse a szépséges Portia kezét. Azonban Antonio minden vagyonát bárkáinak szállítmányaiba fektette. Felkeresik hát a zsidó uzorást, Shylockot. Bár Antonio korábban már többször kifogásolta az uzorás lelketlen üzleteit, amiért Shylock neheztel is rá, most üzletet kell kötniük. Shylock feltétele: ha Antonio nem tudja időben törleszteni a kölcsönt, akkor kivághat egy fontnyi húst a testéből. Belmontban a szép Portia rémülten próbálja visszaverni a kérők hadát, mert ha bármelyikük is meg tudna felelni apja akaratának, az elnyerné a kezét és vagyonát. Megérkezik Bassanio és kompániája. A férfiből áradó kisugárzás azonnal magával ragadja, és elkezd reménykedni abban, hogy végre valahára megleli a tökéletes férjet.

Bemutató dátuma: 2006. június 15.

Kritika:

PORT.hu, 2006. június 13.: A velencei kalmár "Valamiért a 2004-es Shakespeare-adaptációt elkerülte a rivaldafény. Nem hírtett sok minden a forgatásról, nem előzte meg hosszas hónapok hadjárata a megjelenését és hozzánk is csak két éves késéssel jutott el. Nem a hírverést hiányolom Michael Radford nagyszerű munkája körül, hanem a kellő elismertséget. "

Alarm, 2006. június 15.: Velencei kalmár

Heti Válasz, 2006. június 22.: A velencei kalmár

Index, 2006. június 15.: Zsidós-kardozós Al Pacinóval

Mancs, 2006. június 15.: Film, színház, muzsika

Népszabadság, 2006. június 15.: Shakespeare postása?

Díjak és jelölések:

BAFTA-díj (2005) - Legjobb jelmeztervezés jelölés: Sammy Sheldon

A velencei kalmár

2006. június 22.

A két évvel ezelőtti Oscar egyik esélyeseként mutatták be A velencei kalmár adaptációját, aztán a premiert követően gyorsan feledésbe is merült az alkotás, s így némiképp érthető, hogy megkésve érkezett Michael Radford filmje a hazai mozikba. Vélhetően nálunk sem arat nagyobb sikert, mint Amerikában, pedig megajándékoz olyan jelenetekkel, amelyeket ritkán látunk, különösen ebben az élményszegény évadban.

A velencei kalmár nem tartozik Shakespeare legerőteljesebb darabjai közé. A drámaíró ezúttal is hozott anyagból dolgozott, s a korabeli olasz novellából merített velencei történetyszál csak írói önkénnyel kapcsolódik a Belmontban játszódó anekdotához, amit viszont a Gesta Romanorumból kölcsönzött. De ha elfeledkezünk a szerkesztésmód egyenetlenségeiről, rácsodálkozhatunk a shakespeare-i világ teljességére, ami most is színpadként jelenik meg, melyen "eljátsszuk szerepünket". Antonio, a címszereplő saját bevallása szerint a búsát játssza, Gratiano, a barátja a bolondot, de felvonul a dózse és a szolga, a marokkói herceg és a komorna, a dúsgazdag hölgy és a nincstelen fiatalember, és persze Shylock, a drámairodalom emblematikus figurája.

Tolsztoj írja a Shakespeare-drámákról, hogy épeszű ember nem beszél úgy, mint a hősei, s csak nagyszerű színészek hitelesíthetik a figurákat. Ne bocsátkozzunk vitába a nagy orosz íróval, inkább szögezzük le, hogy Michael Radford megtalálta azt a színészt, aki megfelel a tolsztoji kíváncsnak. Al Pacino alakítja Shylockot. Nem elsősorban a megalázott, majd bosszúért lihegő zsidó uzsorást látjuk a vásznon, hanem azt az embert, akinek alapvető metafizikai problémája van a világgal. A bírósági tárgyaláson Shylock ragaszkodik a szerződésben foglaltak betartásához, azaz ki akar vágni egy fontnyit az adós, Antonio "szíve tájékáról". Shakespeare még szerzői utasításként sem merte beírni a darabba, amit Al Pacino művel a tárgyalóteremben: feni a kését. Az elmondva bombasztikusnak ható jelenet a maga konkrétságában is jelképes értelmű. Ki kell vágni az ember szívét, mert mindenről az tehet. Miatta hagyta el, sőt lopta meg Shylock lánya az apját, hogy hozzámenjen egy keresztény pernahajderhez, a szív az oka annak, hogy Antonio minden vagyonát elvesztette, a szív a felelős azért, hogy a zsidót uzsorásnak nézik, és hogy a világ nem a szerződések és törvények paragrafusai szerint működik. A szívet azonban nem lehet kivágni, s a történet - beleértve az emberi történelmet is - a szív tragikomédiájaként folytatódik tovább. Al Pacino remekel abban a keserű felismerésben is, hogy a törvények betűje sem biztosítja a világ rendjét, minden csak olvasat és értelmezés kérdése...

A színmű és az adaptáció talányos és erőteljes nyitómondata Antonio szájából hangzik el:

"Nem is tudom, mért vagyok szomorú." Jeremy Irons mindvégig tartja magát a kijelentéshez, s nem csak ő tehet róla, hogy sokkal többet nem tudunk meg a figuráról. Annyit azért érzékeltet, hogy az önzetlen baráti segítőkészség csak a világból való kiábrándultságot álcázza.

Az előzetes beharangozó a feldolgozás erőteljesen meleg voltát hangsúlyozza. Néhány utalás és gesztus - elsősorban Joseph Fiennes részéről - történik a filmen arra, hogy a férfibarátságot, Antonio és Bassanio (Shakespeare-nél még rokoni is) kapcsolatát homoszexuális vonzalomként is érthetjük. A komikum klasszikus forrásáról, a női szereplők férfiruhába öltözéséről gondolhatjuk azt, hogy a nemi szerepek viszonylagosságát hivatott jelezni. Szerencsére Al Pacino nem engedi, hogy rajta kívül másról is szóljon a film. Érte érdemes megnézni a szépen fényképezett, a korai barokk festők látványvilágát idéző Shakespeare-adaptációt.

Szabolcs Imre, Heti Válasz

Shakespeare postása?

2006. június 15.

Az angol Michael Radfordról csaknem teljesen megfeledkeztem a Neruda postása sikere óta. A rendező előbb Orwell műve, az 1984 filmre vitelével tűnt fel - nálunk elkészülte után sokáig nem vetíthették. Mindkét említett filmben felfedezhető volt az alkotói erő, tagadhatatlan tehetség mutatkozott bennük.

Michael Radford most A velencei kalmárból rendezett filmet (a forgatókönyvét is ő jegyzi). Szövegismeretből jelesül, szinte sorról sorra kitartó betűhíven követi az "eredetit". A velencei kalmár Shakespeare ritkán filmre vitt főműveinek egyike. A nagyvilágban egy óriás, Orson Welles készült saját rendezésében eljátszani Shylock szerepét. Hírek szerint most Dustin Hoffman szeretne volna megkapni. A film főalakja és társalkótója azonban Al Pacino lett, aki az utóbbi évek tucatnyi közepes vagy rossz mozgóképben megunt közepes játéka után most szinte odavési magát a vászonra.

A cím, sokunk iskolai tévedése ellenére Antonióra, a tisztos és becsületes kereskedőre utal; Shylock nem kalmár, hanem uzsorakamatot felszámító pénzkölcsönző. Ezenkívül ő a nagybetűs zsidó. Hamlet nem azonos a "dán királyfiakkal", Lear nem azonos az "öreg királyokkal", de a darabbeli Shylock Shakespeare nézői számára azonos volt "A" zsidókkal. A drámának minden irodalmon, esztétikán, színházon kívüli plusz feszültséget épp ez ad évszázadok óta: emiatt játszották szívesen és aljasul hamis "oktató célzattal" Hitler

Németországban vagy a megszállt Párizsban. A velencei kalmárt/zsidót színre vivő igényes előadásoknak meg kell küzdeniük e nyugtalanító és fájdalmas háttérrel.

Shylock előzetesen megkötött szerződés alapján ki akar vágni egy font húst fizetni nem tudó adósa, Antonio testéből. Ha kifizetnék a tartozást, már az sem kell neki, csak a keresztény kereskedő kivágott szíve. A dózse nem tudná megakadályozni, csak egy okos és szellemes, nők irányította ellencselszövés fog ki rajta... Shakespeare óta komorult kicsit a történelem. Hogyan kellene eljátszani hát? Esetleg tragikomikus színekkel. Esetleg vérfürdősen, a modern kor tragédiáját hallatva a háttérben. Michael Radford egészen más utat választ. Azt ugyanis, hogy minderről nem tud. Marad a szövegnél, és a szövegismeretből koncepciót teremt. Töprengésre ingerlő, bár méltányolható megoldás, még akkor is, ha a későbbi, színházfalakon kívüli történésekről tudomást nem véve értelmezi és játssza a darabot.

Ha hihetünk a színháztörténetnek, régvolt időkben és ódon színházakban vígjátéki figurának értelmezték Shylockot. Ravaszul kimódolt gaztetre készül, de csúfosan pórul járt, és nemcsak a velencei népség-katonaság, hanem a színház közönsége is hasát fogta "a zsidó" végső megaláztatásán mulatva. A film rendezője Al Pacino hideglelős játékával a komorabb színeket festi: van itt némi vidámság, de elenyésző; van itt szépsége a tájnak, szépsége a nőknek, de pillanatokra és súlytalanul. Al Pacino hallatlan erővel, jéghideg tekintettel adja a gyűlöletbe fagyott bosszúállót. Nem deklamálva teremti meg a romantikus Gonoszt, sőt a nem romantikus gonoszságot teremti meg. Arca szűnni nem akaró gyűlöletben ázik, amikor közlik: meg kell keresztelkednie. Az egyik legutolsó képen boldog keresztények andalognak a lenyugvó vagy felkelő nap fényében. Köztük a legboldogabb: Jessica, nem szeretett uzsorás atyjától saját örömeire megszöktetett szép leány. Ő is keresztény lett, de ragyog a változás fényétől. Úgy látszik, helyreállt a világrend - legalábbis ebben a fegyelmezett filmben.

Bikácsy Gergely, Népszabadság

Zsidós-kardozós Al Pacinóval

2006. június 15.

..egészen természetes, hogy az önkritikátlan, bosszúszomjas zsidóságnak (...) ebben a négy-öt évben rendkívül meg kellett erősödnie, s nagyon rossz füle van annak a késköszörülésre, aki nem hallja, hogy Shylocknak éppen a szíve kell.

Németh László: Szárszói beszéd (1943)

Egy Shakespeare-dráma filmváltozata nehezen lehet jobb az eredeténél. Rosszabb könnyen lehet, de a dráma saját hibáit nemigen zárhatja ki. Így aztán A velencei kalmár se lett élvezhetőbb a sztorinál, ami viszont nem a legjobb Shakespeare-darab még az ismertebbek közül se. De ugye ki mondhat ily sommás ítéletet egy Shakespeare-ről? Ki lehet olyan bátor, hogy őt kritizálja?

Bárki, aki elolvassa, szerintem, végül is azért írta őket. De ha így jobban tetszik: A velencei kalmár tündérmeséje ebben a fantasyvel és naturalizmussal táplálkozó korban egyszerre túl elvont és túl földhözragadt. Vannak benne cikis részek bőven.

De van benne zsidó is, és emiatt érdekes. Úrhajó, szörny/Hitler vagy zsidó, az médiaképes téma, valamint bátor vállalás. Mert miképp is ábrázolunk manapság egy olyan zsidót, aki az egész filmben feszt azon mesterkedik, hogy kivághassa egy szimpatikus és enyhén homoszexuális keresztény úr szívét? Hogyan érjük el, hogy az ajtókat, értelmezési ablakokat, amiket Shakespeare résznyire nyitva hagyott, most egyértelműen bezárjuk, és két százas szöggel meg is erősítsük? Hogyan alkalmazkodjunk a Globe színházon túli nyilvánossághoz?

Shylock figurája amúgy a felszabadulás előtti Magyarországon különösen hatásos zsidóábrázolásnak bizonyult, Németh László elhíresült mondata nyomán. De szívesen szerepeltette a Magyar Fórum és egyébként a világ minden más antiszemita forrása, azóta is.

Ilyen zsidó figurákat manapság nem szoktunk mainstream moziba beszerkeszteni, Shakespeare se tenné, de hát akkor még nem volt holokauszt, csak kisebb-nagyobb pogromok. A feladatot Al Pacino mutatja be.

Al Pacino elég jó Shylockot alakít, bár az arcát inkább csak beállította egy jellegzetes, durcás-paranoid grimaszba, és azzal végig is játssza a filmet. Szépen kivágja a rezet a nagymonológnál, ami nélkülözhetetlen is, mert ugye az helyezi képbe a közönséget. Hogy ő jogos bosszúból erőlteti ezt a szív kivágós dolgot, mert bántották szegényt egész életében; és hogy a konfliktus nem annyira egyszerű, mint a vérvád, hogy Shylock pusztán zsidó mivoltából következően vágná ki a szívét. Jeremy Irons Antonio- és és Joseph Fiennes Bassanio-alakítása sokkal súlytalanabb, de hát ők tulajdonképp csak mellékszereplők. Melegkovbojos egymásba habarodottságuk, - a korabeli Velencére egyébként jellemző - szenvedélyes férfibarátság inkább az egyenesen idézett Shakespeare-szövegekből, mint a színészi teljesítményből derül ki. A többiek ripacsok mind.

De van-e értelme megnézni a filmet?, gondolom, már a locsogás helyett ez volna a kérdés, úgyhogy vegyük körzóniálásba az egységsugarú olvasót. Nem, nincsen, néhány speciális esetet kivéve. Al Pacino-rajongóknak kötelező, de hát ők ezt vállalták. Zsidókérdés ügyében bármely irányból merengőknek sok újat nem mond, az ábrázolt érvek és viselkedésminták ismertek. Shakespeare-kedvelőknek elvileg javallott, mert ők meg ezt vállalták, de ők meg aligha pont A velencei kalmárért vannak úgy oda, tehát csak esőnapra. Mindenki más bízvást talál magának jobb szórakozást, mert egyéb erénye a filmnek Al Pacino és Shakespeare nevén,

valamint azon kívül, hogy van benne zsidó, nincsen. Egy közepes dráma jól megoldott színházi közvetítése. Még csak nem is kardoznak benne, az az igazság.

Tóta W. Árpád, Index